

Сергій М. Фролов, Ольга І. Кремень, Дмитро О. Оголь
**НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ
ЯКОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ**

У статті критично проаналізовано науково-методичні підходи до оцінювання якості економічного зростання на макроекономічному рівні. За результатами аналізу запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання якості економічного зростання країни, в основу якого покладено матричний метод і поєднання середньорічного темпу продуктивності праці та середньорічного темпу зростання Індексу людського розвитку. Апробація запропонованого підходу надала можливість оцінити якість економічного зростання в понад 50 країнах світу і довести, що Україна належить до країн із низькою якістю економічного зростання.

Ключові слова: економічне зростання; якість економічного зростання; Індекс людського розвитку; ВВП на душу населення.

Табл. 1. Літ. 12.

Сергей М. Фролов, Ольга И. Кремень, Дмитрий О. Оголь
**НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ
КАЧЕСТВА ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА СТРАНЫ**

В статье критически проанализированы научно-методические подходы к оценке качества экономического роста на макроэкономическом уровне. По результатам анализа предложен научно-методический подход к оценке качества экономического роста страны, в основе которого – матричный метод и сочетание среднегодового темпа производительности труда и среднегодового темпа роста индекса человеческого развития. Апробация предложенного подхода позволила оценить качество экономического роста в более чем 50 странах мира и доказать, что Украина принадлежит к странам с низким качеством экономического роста.

Ключевые слова: экономический рост; качество экономического роста; Индекс человеческого развития; ВВП на душу населения.

Serhiy M. Frolov¹, Olga I. Kremen², Dmytro O. Ohol³
**SCIENTIFIC METHODOLOGICAL APPROACHES TO EVALUATING
THE QUALITY OF ECONOMIC GROWTH**

The article critically analyzes the scientific approaches to evaluating the quality of economic growth at the macroeconomic level. The paper presents the scientific approach to evaluating the quality of economic growth, based on the matrix method and a combination of average annual productivity growth rate and average Human Development Index. Aprrobation of the presented approach shows the quality of economic growth for more than 50 countries and proves that Ukraine is a country with the low quality of economic growth.

Keywords: economic growth; the quality of economic growth; Human Development Index; GDP per capita.

Постановка проблеми. Особливим напрямом економічної науки з початку ХХ ст. і по теперішній час є вивчення загальних закономірностей функціонування та зростання економічної системи. Багатогранність економічного зростання як поняття і явища втілилася у різноманітті теорій економічного розвитку, що пояснюють природу та механізм виникнення економічного зро-

¹ Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine, Sumy, Ukraine.

² Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine, Sumy, Ukraine.

³ Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine, Sumy, Ukraine.

стання. Проте на сьогоднішній день чи не найважливішою характеристикою економічної системи виступає якість економічного зростання, з огляду на це його оцінювання набуває вкрай важливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад в розробку методологічних та методичних підходів до визначення сутності та виміру економічного зростання внесли такі вітчизняні і зарубіжні науковці, як: Р. Бейд [7], С.Л. Брю [3], М. Вакенмейджл [8], Б. Висоцька [1], Г.С. Гудмен [8], М. Дайламі [6], А. Дарешвар [6], С. Діланг [10], Р. Дорнбуш [2], Р.М. Кемпбелл [3], К. Кобб [8], С. Кузнець [12], М. Паркін [7], В. Томас [6], С. Фішер [2], М. Шніцер [4], Й.А. Шумпетер [5], Й. Юу [10], а також фахівці ООН [11].

Невирішені частини проблеми. Незважаючи на різноплановість та глибину проведених досліджень щодо сутності економічного росту країни, недостатньо вивченими залишається питання оцінювання якості економічного зростання.

Метою дослідження є розвиток науково-методичних підходів до оцінювання якості економічного зростання на макроекономічному рівні.

Основні результати дослідження. Одним із найбільш традиційних підходів до оцінювання якості економічного зростання є розмежування екстенсивного та інтенсивного економічного зростання. Так, економічне зростання прийнято вважати екстенсивним, якщо воно не змінює середнього рівня продуктивності праці в суспільстві. Якщо ж зростання ВВП випереджає зростання числа зайнятих у економіці – має місце інтенсивне економічне зростання. Прагнення економічної політики до інтенсивного зростання економіки пояснюється тим, що саме воно є передумовою соціально-економічного розвитку.

Результати обчислень параметрів мультиплікативної виробничої функції для України, яка має вигляд $GDP = 1,00K^{0,62}L^{0,43}$, довели, що рівень інтенсивності економічного зростання в Україні є недостатнім.

На сьогоднішній день в світі здійснюються напрацювання альтернативних ВВП вимірників економічного розвитку країн. До найбільш відомих альтернатив слід передусім віднести: Індекс людського розвитку (Human Development Index – HDI) – інтегральний показник, що розраховується щорічно для міждержавного порівняння і вимірювання рівня життя, писемності, освіченості і довголіття як основних характеристик людського потенціалу досліджуваної території [11]; індекс стійкого економічного добробуту (Index of Sustainable Economics Welfare – ISEW) – економічний індикатор, розроблений для точнішого виміру добробуту громадян нації, ніж за показником ВВП [10]; показник істинного прогресу (Genuine Progress Indicator – GPI) – являє собою спробу виміряти, чи є техногенні чинники та соціальні витрати економічного виробництва та споживання в країні позитивним чи негативним фактором для загального здоров'я та добробуту нації [8]. Найбільш широко використовуваним серед вищезазначених показників є Індекс людського розвитку, який є стандартним інструментом загального порівняння рівня життя різних країн і регіонів. Індекс людського розвитку (ІЛР) оприлюднюється ООН в рамках Програми розвитку на щорічній основі, починаючи з 1990 року [11]. При підрахунку ІЛР враховуються такі показники: очікувана тривалість життя, яка

дозволяє оцінити довголіття населення; рівень писемності населення країни, який обчислюється як середня кількість років, витрачених на навчання, та очікувана тривалість навчання, а також рівень життя, оцінений через валовий національний дохід на душу населення, обчислений за паритетом купівельної спроможності в доларах США [11]. Розвиток і широке використання концепції оцінювання людського розвитку ґрунтується на тому, що останнім часом розвиток людського капіталу розглядається як чи не найголовніша передумова економічного зростання і соціально-економічного прогресу в світі.

Для оцінювання якості економічного зростання, нами пропонується використати науково-методичний підхід, в основу якого покладено матричний метод і метод міжкраїнних порівнянь. Враховуючи напрацювання міжнародної статистики при оцінюванні якості економічного зростання країни, ми пропонуємо виходити із взаємозв'язку між динамікою двох показників – ВВП на душу населення, тобто продуктивності праці в країні, та Індексу людського розвитку. Ці показники розраховуються майже для усіх країн світу практично на щорічній основі, що створює належний аналітичний базис.

ВВП на душу населення є похідним показником від ВВП – макроекономічного показника, що відображає ринкову вартість усіх кінцевих товарів і послуг, призначених для безпосереднього вживання, вироблених за рік у всіх галузях економіки на території держави для споживання, експорту та накопичення, незалежно від національної приналежності використаних факторів виробництва. ВВП як макроекономічний показник піддається суттєвій критиці через те, що включає або не включає певну величину, яка суттєво може впливати на рівень життя населення та його добробуту. Передусім, йдеться про такі речі – вартість робіт, які виконуються в домогосподарствах, та робіт, виконаних на добровільних засадах, вартість вироблених товарів і послуг, що компенсують попередні руйнування та сприяють вичерпанню природних ресурсів. Проте, враховуючи, що ВВП визнають і визначають в усіх країнах світу та можливість його обчислення в паритетах купівельної спроможності надають змогу використовувати його як показник економічного розвитку, а його динаміку – як індикатор якості економічного зростання, в усіх країнах світу кризові періоди і періоди економічного піднесення традиційно визначають за динамікою ВВП. Співвідношення між ВВП і чисельністю населення традиційно розглядається як індикатор економічного розвитку і рівня добробуту населення. Не менш важливим є розуміння ВВП на душу населення як показника продуктивності праці, проте в даному випадку, з методологічної точки зору, більш правильним є використання співвідношення між ВВП і чисельністю зайнятого населення.

Поєднання показників середньорічного темпу продуктивності праці та середньорічного темпу зростання індексу людського розвитку, покладене в основу міжкраїнних порівнянь, дозволило розробити нам науково-методичний підхід до визначення якості економічного зростання країни (табл. 1).

Критерії групування країн за цими показниками нами визначено на основі емпіричних даних, враховуючи фінансово-економічні особливості функціонування економічних систем країн світу протягом 1990–2013 років. Цей

період для аналізу обрано, виходячи з міркувань, що він охоплює період існування економічної системи незалежної України.

Таблиця 1. Науково-методичний підхід до оцінювання якості економічного зростання та його апробація для країн світу у 1990–2013 рр.*

№	Якість економічного зростання	Середньорічний темп зростання продуктивності праці, %	Середньорічний темп зростання ІЛР населення, %	Квадрант матриці	Країни
1	Дуже висока	> 115	> 104	I	–
2	Висока	від 100 до 115	> 104	II	Мозамбик, Малі
		> 115	від 102 до 104	III	Китай, В'єтнам
3	Середня	від 85 до 100	> 104	IV	–
		від 100 до 115	від 102 до 104	V	Нігер, Бангладеш, Гамбія, Непал, Судан, Індія, Марокко, Пакистан, Туреччина, Індонезія
		> 115	від 100 до 102	VI	Шрі Ланка, Албанія, Польща, Казахстан
4	Низька	від 85 до 100	від 102 до 104	VII	–
		від 100 до 115	від 100 до 102	VIII	Австралія, Швейцарія, США, Німеччина, Нова Зеландія, Канада, Сінгапур, Швеція, Велика Британія, Японія, Франція, Австрія, Фінляндія, Італія, Російська Федерація, Болгарія, Малайзія, Коста-Ріка, Мексика, Бразилія, Перу, Україна, Вірменія, Таїланд, Монголія, Єгипет, Парагвай, Болівія, Молдова, Ель Сальвадор, ПАР, Кенія, Свазіленд, Камерун
5	Дуже низька	від 85 до 100	від 100 до 102	IX	Центральна Африканська Республіка, Зімбабве

* складено і розраховано на основі даних [9; 11].

Відповідно до запропонованої методики, країни, які мають дуже високу якість економічного зростання, знаходяться в I-му квадранті матриці, високу якість – II-му і III-му квадрантах. Країни, що мають середню якість економічного зростання, відображені в IV-му, V-му і VI-му квадрантах. Країни, в яких спостерігається низька якість економічного зростання, представлені у VII-му і VIII-му квадрантах матриці. Дуже низька якість зростання визначається, виходячи з потрапляння країни до IX-ого квадранту матриці.

Практична апробація запропонованого підходу була здійснена нами для 54 країн світу, які рівною мірою представляють країни дуже високого, високого, середнього і низького людського розвитку, і засвідчила існування певної закономірності розподілу країн відносно темпів зростання ВВП на душу населення та зростання Індексу людського розвитку.

Зауважимо, що лише 4 країни у світі – Мозамбик, Малі, Китай і В'єтнам – мали високу якість економічного зростання протягом 1990–2013 рр. При цьому країн з дуже високою якістю економічного зростання за результатами аналізу не виявлено. Середня якість економічного зростання була характерною для 14 країн – Нігер, Бангладеш, Гамбія, Непал, Судан, Індія, Марокко, Пакистан, Туреччина, Індонезія, Шрі Ланка, Албанія, Польща, Казахстан. Україна поряд із низкою інших країн має низьку якість економічного зростання. До таких країн належать Австралія, Швейцарія, США, Німеччина, Нова Зеландія, Канада, Сінгапур, Швеція, Велика Британія, Японія, Франція, Австрія, Фінляндія, Італія, Російська Федерація, Болгарія, Малайзія, Коста-Ріка, Мексика, Бразилія, Перу, Україна, Вірменія, Таїланд, Монголія, Єгипет, Парагвай, Болівія, Молдова, Ель Сальвадор, ПАР, Кенія, Свазіленд і Камерун. Дуже низька якість економічного зростання протягом 1990–2013 рр. спостерігалася у Зімбабве та Центральній Африканській Республіці.

Стосовно місця України в проведеному групуванні необхідно зауважити, що, з одного боку, для України є характерною низька якість економічного зростання, що також спостерігається в Німеччині, Канаді, Сінгапурі, Швеції, Великій Британії, Франції тощо. З іншого ж боку, ці країни є розвиненими і характеризуються високою ефективністю економічної системи і високим рівнем життя – Україна ж вочевидь не може бути так охарактеризована, тож на фоні загального рівня низької ефективності, високої енергоємності, недосконалої структури економіки, високого рівня бідності населення низька якість економічного зростання не дозволить Україні підвищити рівень економічного і фінансового розвитку. На користь цього твердження свідчить той факт, що колишні учасники радянського табору – Казахстан і Польща – мають середню якість економічного зростання, що Польщі вже забезпечило, а Казахстану надасть можливість у майбутньому сформувати ефективні економічну, фінансову і соціальну системи.

Висновки. У процесі дослідження існуючих науково-методичних підходів до оцінювання якості економічного зростання ми дійшли висновку, що з цією метою використовуються узагальнюючі індексні показники, які охоплюються різні аспекти якісного зростання: рівень життя, освіченості і довголіття, рівень загального здоров'я, екологічні та техногенні фактори тощо. З метою оцінювання якості економічного зростання в роботі запропоновано науково-методичний підхід, який ґрунтується на матричному методі і базується на поєднанні середньорічного темпу продуктивності праці та середньорічного темпу зростання Індексу людського розвитку. В рамках підходу визначено особливості 4 типів якості економічного зростання. Доведено, що для України є характерною низька якість економічного зростання, що на фоні загального рівня низької ефективності, високої енергоємності, недосконалої структури економіки, високого рівня бідності населення є негативною тенденцією.

Перспективними напрямками досліджень є розробка науково-методичних підходів до оцінювання впливу факторів на формування якості економічного зростання в Україні та зарубіжних країнах.

1. *Висоцька І.Б.* Чинники економічного зростання // Фактори економічного зростання: Збірник наук. праць Інституту економіки НАН України. – К., 2001. – С. 4–11.

2. *Дорнбуш Р., Фішер С.* Макроекономіка / Пер. з англ. В. Мусієнко, В. Овсієнко. – К.: Основи, 1996. – 814 с.
3. *Кемпбелл Р.М., Брю С.Л.* Аналітична економія: принципи, проблеми і політика / Пер. з англ. – Львів: Просвіта, 1997. – Ч. 1: Макроекономіка. – 671 с.
4. *Шніцер М.* Порівняння економічних систем / Пер. з англ. – К.: Основи, 1997. – 519 с.
5. *Шумпетер Й.А.* Капіталізм, соціалізм і демократія / Пер. с англ.; Предисл. и общ. ред. В.С. Автономова. – М.: Экономика, 1995. – 540 с.
6. Якість економічного зростання / В. Томас, М. Дайламі, А. Дарешвар та ін.; Пер. з англ.; Наук. ред. пер. О. Кілієвич. – К.: Основи, 2002. – 350 с.
7. *Bade, R., Parkin, M.* (2003). *Foundations of Macroeconomics*. 4th edition. Boston: Addison Wesley Higher Education. 250 p.
8. *Cobb, C., Goodman, G.S., Wackernagel, M.* (1999). Why Bigger Isn't Better: The Genuine Progress Indicator – 1999 Update. *Redefining Progress* 1999. November. 44 p.
9. Data // World Bank Group // data.worldbank.org.
10. *Delang, C.O., Yu, Y.H.* (2015). *Measuring Welfare beyond Economics: The Genuine Progress of Hong Kong and Singapore*. London: Routledge. 256 p.
11. Human Development Reports // hdr.undp.org.
12. *Kuznets, S.* (1966). *Modern Economic Growth*. Yale University Press: New Haven. 230 p.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2015.